

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

Природничо-географічний факультет

Кафедра загальної та регіональної географії

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Регіональна економічна і соціальна географія

галузь знань: 10 Природничі науки

спеціальність: 106 Географія

освітньо-професійна програма: Географія

УХВАЛЕНО

Рішенням кафедри загальної та
регіональної географії
Протокол № 1 від 29 серпня 2022 року

Загальна інформація про дисципліну

Назва дисципліни	Регіональна економічна і соціальна географія
Викладач	Сюткін Сергій Іванович Король Олена Миколаївна
Профайл викладача	https://pgf.sspu.edu.ua/media/attachments/2020/09/07/siutkn1.pdf
Контактний тел.	(0542) 685932
E-mail:	siutkin-sergiy@ukr.net korolelena1976@gmail.com
Консультації	Консультації проводяться щосереди о 12:30 год. та щопонеділка о 12.30; групові або одноосібні. Також можливі он-лайн консультації через інтернет-ресурси. Для погодження часу он-лайн консультацій слід писати на електронну пошту викладача або телефонувати.

Анотація до дисципліни

Регіональна економічна і соціальна географія має важливе світоглядне та загальноосвітнє значення. Як навчальна дисципліна вона дає уявлення про характер взаємодії природи і суспільства, про форми і тенденції розвитку територіальної організації суспільства у значних територіальних масивах країн – так званих регіонах. Важливими предметами дослідження також є географічні проблеми просторової організації регіональної економіки, сукупність проблем соціального розвитку в їх територіальному вираженні, територіальна організація соціального життя, просторові суспільні системи тощо. Регіональна економічна і соціальна географія спирається у вивченні своїх закономірностей на міцний теоретичний фундамент, закладений попереднім вивченням таких дисциплін як: «основи теорії суспільної географії», «історична географія», «основи технологій виробництва» тощо. У своєму розвитку регіональна економічна і соціальна географія міцно пов'язана із суміжними географічними науками, зокрема фізико-географічними, інформація яких необхідна для господарської оцінки природних умов і ресурсів, аналізу їх раціонального використання. Важливе значення мають дослідження тектонічної будови території та районів видобування корисних копалин, кліматичних умов і типів ведення сільського господарства, географічного положення та найбільш розвинутих видів транспорту тощо. Серед негеографічних дисциплін найтісніші зв'язки з регіональною економічною і соціальною географією мають соціологія, демографія, етнографія, статистика та деякі інші економічні дисципліни.

Мета і завдання дисципліни

Мета дисципліни: обґрунтування шляхів удосконалення територіальної (просторової) організації суспільства, особливостей формування територіально-виробничих комплексів у конкретних природних і соціально-економічних умовах країн світу, а також пошук шляхів подолання ксенофобії та основних напрямів вирівнювання соціальних та інших відмінностей як у внутрішньодержавних регіонах, так і між країнами.

Завдання курсу:

- з'ясувати особливості прояву міжнародної економічної інтеграції (галузевої і регіональної);
- оволодіти методикою розрахунків і порівнянь валового національного продукту, валового внутрішнього продукту, національного доходу тощо;
- дослідити форми зосередження промислового та сільськогосподарського виробництва;
- встановити напрямки структурних зрушень в національних економіках країн різних соціально-економічних типів внаслідок впливу НТР.
- оцінити гостроту проблем регіонального соціально-економічного розвитку;
- встановити причинно-наслідкові зв'язки різноманітних явищ природного та суспільного походження;
- здійснити низку класифікацій і типологій країн світу на основі системи статистичних показників;
- скласти комплексні країнознавчі характеристики згідно типових планів;
- провести економічне районування для полегшення вивчення територіальної структури господарства окремих країн.

Формат дисципліни

Ознаки дисципліни	
Рік вступу	2020
Освітній ступінь	бакалавр
Курс навчання	3, 4
Семестр	6, 7
Формат курсу	очний
Обов'язкова / вибіркова	обов'язкова
Кількість кредитів/годин	7/210 6 семестр – 135 год. 7 семестр 75 год.
Кількість розділів	6 семестр – 2 розділи 7 семестр – 3 розділи
Форма контролю	6 семестр – іспит 7 семестр – залік
Лекції	6 семестр – 28 год. 7 семестр – 16 год.
Практичні заняття	6 семестр – 26 год. 7 семестр – 16 год.
Консультації	6 семестр – 2 год. 7 семестр – 2 год.
Самостійна робота	6 семестр – 79 год. 7 семестр – 41 год.

Результати навчання

	Програмні результати навчання	Очікувані результати навчання
ПРН 1.	Знати, розуміти і вміти використовувати на практиці базові поняття з теорії географії, а також світоглядних наук.	Знати об'єкт і предмет регіональної економічної і соціальної географії, дефініції провідних термінів і понять соціально-економічної (суспільної) географії. Розуміти внутрішню структуру комплексних регіональних досліджень. Аналізувати наслідки розвитку процесу географічного поділу праці. Складати соціально- та економіко-географічні характеристики об'єктів дослідження (регіонів і країн).
ПРН 3.	Пояснювати особливості організації географічного простору.	Розуміти особливості прояву міжнародної економічної інтеграції (галузевої і регіональної). Знати властивості та вирізняти композиційні типи економіко-(суспільно)-географічного положення, оцінювати його вплив на рівень соціально-економічного розвитку країн. Знати особливості застосування методу районування в регіональній географії та вміти виділяти елементи територіальної структури господарства (економічні зони, райони, підрайони).
ПРН 9.	Аналізувати склад і будову природних і соціосфер (у відповідності до спеціалізації) на різних просторово-часових масштабах.	Встановлювати відповідність між структурами природно-ресурсного потенціалу території та господарських комплексів. Знати типи розселення населення, класифікації і типології міських і сільських поселень, найважливіші міські агломерації та мегаполіси світу.
ПРН 10.	Знати цілі сталого розвитку та можливості своєї професійної сфери для їх досягнення, в тому числі в Україні.	Оцінювати наслідки структурних зрушень в національних економіках країн різних соціально-економічних типів внаслідок впливу НТР. Аналізувати чинники технологічного відставання країн периферії та напівпериферії сучасного світового господарства. Узагальнювати світовий досвід використання ідей сталого розвитку та застосовувати його по відношенню до України.
ПРН 14.	Пояснювати просторово-часову диференціацію географічної оболонки на глобальному, регіональному та локальному територіальних рівнях.	Вміти встановлювати причинно-наслідкові зв'язки різноманітних явищ природного та суспільного походження. Обґрунтовувати вибір шляхів удосконалення територіальної організації суспільства на різних ієрархічних рівнях.

Тематичний план вивчення дисципліни

6-й семестр

Розділ 1. Країни Європи.

- Тема 1. Регіональний огляд країн Європи.
- Тема 2. Групова характеристика країн Західної Європи.
- Тема 3. Комплексна характеристика господарства ФРН.
- Тема 4. Комплексна характеристика господарства Франції.
- Тема 5. Комплексна характеристика господарства Великобританії.
- Тема 6. Комплексна характеристика господарства Італії.
- Тема 7. Групова характеристика країн Центральної і Південно-Східної Європи.
- Тема 8. Комплексна характеристика господарства Польщі.
- Тема 9. Комплексна характеристика господарства Румунії.
- Тема 10. Галузева і територіальна структура господарства країн Балтії.
- Тема 11. Галузева і територіальна структура господарства Росії.

Розділ 2. Країни Азії.

- Тема 12. Регіональний огляд Азії.
- Тема 13. Комплексна характеристика господарства Японії.
- Тема 14. Галузева і територіальна структура господарства КНР.
- Тема 15. Комплексна характеристика господарства Індії.
- Тема 16. Комплексна характеристика господарства Ізраїлю.
- Тема 17. Комплексна характеристика господарства Туреччини.

7-й семестр

Розділ 3. Країни Африки.

- Тема 18. Африка – як найбідніший регіон світу.
- Тема 19. Шляхи подолання колоніальної структури господарства.
- Тема 20. Комплексна характеристика господарства ПАР.

Розділ 4. Країни Америки.

- Тема 21. Регіональний огляд країн Америки.
- Тема 22. Комплексна характеристика господарства Канади.
- Тема 23. Галузева і територіальна структура господарства США.
- Тема 24. Комплексна характеристика господарства Куби.
- Тема 25. Комплексна характеристика господарства Бразилії.
- Тема 26. Комплексна характеристика господарства Аргентини.

Розділ 5. Країни Австралії та Океанії.

- Тема 27. Загальний огляд і субрегіональний поділ Австралії та Океанії.
- Тема 28. Австралійський Союз.
- Тема 29. Групові характеристики країн Меланезії, Мікронезії, Полінезії.

Політика дисципліни

Вивчення регіональної економічної і соціальної географії потребує виконання тестових завдань, самостійної роботи тощо; підготовки до практичних занять; опрацювання рекомендованої основної та додаткової літератури, а також інших інформаційних джерел.

Підготовка та участь у практичних заняттях передбачає: ознайомлення з програмою навчальної дисципліни, питаннями, які виносяться на заняття з відповідної теми; вивчення конспекту лекцій, а також позицій, викладених у підручниках, монографічній та іншій науковій літературі тощо.

Результатом підготовки до заняття повинно бути змістовне володіння здобувачем вищої освіти матеріалом теми, якій присвячено відповідне заняття, а саме знання: поняттєво-термінологічного апарату дисципліни; теоретичних основ економічної та соціальної географії; форм територіальної організації виробництва; чинників розвитку та розміщення виробництв, основних показників соціально-економічного розвитку тощо.

Розв'язання практичних завдань повинно як за формою, так і за змістом відповідати вимогам, що висувуються до вирішення відповідного завдання, свідчити про його самостійність, відсутність ознак повторюваності та плагіату.

На практичних заняттях присутність здобувачів вищої освіти є обов'язковою, важливою також є їх участь в обговоренні всіх питань теми. Забороняється запізнюватись на навчальні заняття та пропускати їх без поважних причин. Пропущені заняття мають бути відпрацьовані на консультаціях. Це ж стосується й студентів, які не виконали завдання або показали відсутність знань з основних питань теми. Здобувач вищої освіти повинен дотримуватися навчальної етики, поважно ставитися до учасників процесу навчання, бути зваженим, уважним та дотримуватися дисципліни й часових (строкових) параметрів навчального процесу. Під час контрольних заходів забороняється використовувати джерела інформації, усні підказки, письмові роботи інших осіб, друковані книги, методичні посібники, телефони, планшети. Забороняється користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час заняття з метою, не пов'язаною із навчанням.

Академічна доброчесність

Очікується, що роботи студентів будуть їх оригінальними дослідженнями чи міркуваннями. Відсутність посилань на використані джерела, фабрикування джерел інформації, втручання в роботу інших студентів становлять приклади можливої академічної недоброчесності. Неприпустимо надавати для оцінювання письмову роботу, підготовлену за участю інших осіб. Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій роботі студента є підставою для її незарахування викладачем, незалежно від масштабів плагіату чи обману. Вивчення дисципліни передбачає дотримання положень Кодексу академічної доброчесності СумДПУ імені А.С. Макаренка.

Система оцінювання та вимоги

Засобами та формами оцінювання є: усне та письмове опитування, тестування, індивідуальне навчально-дослідне завдання, результати виконання практичних та розрахунково-графічних робіт, залік, іспит.

Поточний контроль навчальних досягнень здійснюється протягом семестру на практичних заняттях. Результати (кількість набраних балів) фіксує викладач.

Використовуються такі форми поточного опитування: усна відповідь за лекційними матеріалами, тестування, контрольна робота з відкритими

питаннями, заслуховування повідомлень студента з довідковою інформацією, реферати, створення презентації з її обов'язковим показом та повідомленням, участь у обговоренні питань для контролю знань на практичних заняттях.

Поточний контроль відображає поточні навчальні досягнення студента в освоєнні програмного матеріалу дисципліни і спрямований на необхідне корегування самостійної роботи студента. Сюди входить: методи усного контролю – бесіда, розповідь, доповідь студента, роз'яснення, відповіді на запитання. Усний контроль проводиться майже на кожному занятті в індивідуальній, фронтальній або комбінованій формі. Викладач розробляє чіткі критерії оцінювання всіх видів навчальної роботи у комплексному контролі знань, доводить їх до відома студентів на початку вивчення навчальної дисципліни. Результати поточного контролю є складовою визначення підсумкової оцінки і враховуються науково-педагогічним працівником при визначенні підсумкової оцінки з даної дисципліни. До поточного контролю також відноситься виконання практичних завдань, бали за які враховуються у підсумкову оцінку.

При контролі виконання завдань, які винесені для самостійного опрацювання, оцінці підлягають: самостійне опрацювання тем в цілому чи окремих питань; вміння застосовувати теоретичні знання при виконанні практичних завдань; підготовка доповідей, презентацій, знання об'єктів політичної карти світу тощо. Результати самостійної роботи фіксуються в журналі обліку роботи викладача. Бали, набрані студентом за виконання завдань з самостійної роботи, додаються до суми балів, набраних студентом з інших видів навчальної роботи з дисципліни.

По завершенню вивчення розділів проводяться підсумкові контрольні роботи. До підсумкових контрольних заходів допускаються всі студенти незалежно від результатів поточного контролю. Результати контрольного заходу студента, який не з'явився на нього, також оцінюються («незадовільно» незалежно від причини). Відпрацювання контрольного заходу є обов'язковим.

Вид контролю за 6 семестр – іспит, за 7 семестр – залік. Семестровий залік – це форма підсумкової атестації, що полягає в оцінці засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу (виконаних ним певних видів робіт на практичних заняттях та під час самостійної роботи) з навчальної дисципліни за семестр. Залік виставляється викладачем автоматично за умови, якщо студент виконав усі види навчальної роботи, які визначені робочою програмою навчальної дисципліни. Загальна оцінка обраховується в кінці семестру, як сума балів за виконання всіх видів робіт. Враховуються бали, набрані на поточному тестуванні, самостійній роботі та бали підсумкового контролю. Оцінювання проводиться за 100-бальною шкалою. Структура проведення семестрового контролю відображається та доводиться до відома студентів на першому занятті.

Іспит проводиться після вивчення навчального матеріалу 6 семестру. Якщо студент виконав всі завдання практичних занять, звітував про результати самостійної роботи, написав підсумкові контрольні роботи, то він одержує відповідні бали за перераховані види роботи (не менше 35 балів) і допускається

до здачі іспиту. На іспит виділяється 25 балів. Іспит проводиться згідно графіку та може проходити в усній формі за білетами. Перелік питань для підготовки до іспиту студент може отримати на кафедрі загальної та регіональної географії. Явка на іспит студентів обов'язкова. Якщо навчання відбувається з використанням дистанційних технологій, іспит може проходити з використанням тестових технологій.

Критерії оцінювання результатів навчання

Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90-100	Глибоко і міцно засвоїв програмний матеріал регіональної економічної і соціальної географії; вичерпно, послідовно, грамотно і логічно його викладає. Прогнозує і передбачає подальший хід явища, описує можливі наслідки, результати, що впливають з наявних даних. На основі проблемної ситуації виділяє проблему, конструє гіпотези і перевіряє їх. При цьому студент не має утруднень при відповідях на видозмінені завдання, вільно справляється із класифікаціями, типологіями та іншими видами застосування знань, показує знайомство з монографічною літературою, правильно обґрунтовує прийняті рішення, володіє різнобічними навичками і прийомами виконання практичних робіт, володіє в повному обсязі специфічним поняттєво-термінологічним апаратом навчальної дисципліни.
82-89	Твердо знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його; не допускає суттєвих неточностей у відповідях на питання, правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних питань і задач, впевнено володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання, коректно встановлює причинно-наслідкові зв'язки.
74-81	Знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його, але допускає деякі неточності під час відповіді; правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних питань і задач, володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання. Самостійно відтворює знання з елементами перетворення. Застосовує їх у видозміненій, але близькій до типової ситуації, однак потребує допомоги викладача. Дає свою власну інтерпретацію матеріалу (пояснення, короткий виклад). Уміє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, здійснює перенесення дій.
64-73	Має знання лише основного матеріалу, але не засвоїв його окремих деталей, допускає неточності, недостатньо правильні формулювання, порушення послідовності у викладі програмного матеріалу і відчуває утруднення при виконанні практичних робіт і розв'язанні задач.
60-63	Самостійно відтворює інформацію та застосовує її у типовій ситуації, але при цьому виявляє невпевненість у своїх діях. На основі фактів робить висновки, але за допомогою викладача, намагається зробити звіт про виконані дії тощо.
35-59	Не знає більшої частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки; не володіє у достатньому обсязі поняттєво-термінологічним апаратом країнознавства; невпевнено, із помилками виконує практичні завдання; не вміє наводити приклади із життя та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; відтворює інформацію лише на основі зовнішньої підказки.
1-34	Має загальне уявлення про регіональну економічну і соціальну географію, знання програмного матеріалу носить фрагментарний характер, відповіді на запитання дає «так» чи «ні».

Критерії оцінювання самостійної роботи студента

Бали залік/іспит	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
40-36/ 25-20	Надійно засвоїв програмний матеріал, що відведений на самостійне опрацювання; вичерпно, послідовно, грамотно і логічно його викладає, пов'язує теоретичні знання з практичними навичками та вміє обґрунтувати прийняті рішення, володіє різнобічними навичками і прийомами виконання практичних завдань. При цьому студент не має утруднень з відповіддю на видозмінені завдання, демонструє володіння різноманітними методами і прийомами наукового дослідження, виявляє знайомство не тільки з навчальною, але й монографічною та іншою довідковою літературою.
35-30/ 19-15	Твердо знає програмний матеріал, що відведений на самостійне опрацювання, грамотно й по суті викладає його; не допускає суттєвих неточностей у відповідях на питання, правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних завдань, впевнено володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання. Самостійно відтворює знання з елементами перетворення. Застосовує їх у видозміненій, але близькій до типової ситуації, однак потребує допомоги викладача.
29-24/ 14-10	Має знання лише основного програмного матеріалу, що відведений на самостійне опрацювання, але не засвоїв його окремих деталей, допускає неточності, недостатньо правильні формулювання, порушення послідовності у викладі програмного матеріалу і відчуває утруднення при виконанні практичних завдань.
23-1/ 9-0	Не знає більшої частини програмного матеріалу, що відведений на самостійне опрацювання, допускає суттєві помилки; не володіє у достатньому обсязі поняттєво-термінологічним апаратом науки; невпевнено, із помилками виконує практичні завдання; не вміє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; відтворює інформацію лише на основі зовнішньої підказки.

Розподіл балів, які отримують студенти

іспит у 6 семестрі

Поточний контроль		Разом	Сума	Підсумковий контроль (екзамен)	Загальна сума
РОЗДІЛ 1	РОЗДІЛ 2				
Т1-Т11	Т12-Т17	50	75	25	100
30	20				
Контроль самостійної роботи		25			
15	10				

залік у 7 семестрі

Поточний контроль			Разом	Сума
РОЗДІЛ 3	РОЗДІЛ 4	РОЗДІЛ 5		
Т18-Т20	Т21-Т26	Т27-Т29	60	100
18	25	17		
Контроль самостійної роботи			40	
13	15	12		

Згідно Положення «Про порядок визнання результатів навчання у неформальній та/або інформальній освіті у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка» від 27.04.2020 р., можливе зарахування результатів навчання з окремої теми/тем, розділу, індивідуального завдання (контрольної роботи) чи дисципліни в цілому, здобутих за цими видами освіти. Обсяг зарахування в годинах/кредитах ECTS визначається згідно переліку компетентностей і результатів навчання, передбачених даною робочою програмою. Зарахування результатів навчання, здобутих у неформальній та/або інформальній освіті, здійснюється у відповідності до пунктів 3.6-3.9 названого Положення.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для іспиту, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	
60-63	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Рекомендована література та інформаційні ресурси

Основна:

1. [Гусєва Н. В. Практикум з проблем регіонального розвитку: Методичні рекомендації. – Харків, 2018. – 151 с.](#)
2. Кузик С., Котик Л., Ванда І. Регіональна економічна і соціальна географія світу (розвинені країни) : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 148 с. https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/Rehional_eko_sots_heohr_rozvyyneni_krainy_2019.pdf
3. [Сегіда К. Ю. Географія населення з основами демографії: методичні рекомендації / К. Ю. Сегіда, О. О. Паталашка. – Харків, 2018. – 82 с.](#)
4. Сюткін С.І. Регіональна економічна і соціальна географія : робочий зошит для самостійної роботи студентів. Частина 1. Європа та Азія. Суми: ФОП Цьома С.П., 2017. 48 с. <http://repository.sspu.sumy.ua/handle/123456789/1012>
5. Сюткін С.І. Регіональна економічна і соціальна географія : робочий зошит для самостійної роботи студентів. Частина 2. Африка, Америка та Австралія з Океанією. Суми: ФОП Цьома С.П., 2018. 40 с. <http://repository.sspu.sumy.ua/handle/123456789/3767>

Додаткова:

1. Борнеман Е. Географія промисловості США. Режим доступу: https://www.geographyrealm.com/geography-industry-us/?fbclid=IwAR0FjZk5jxECg26_GJpsQCWvSRkMtzkoNHylnmEozeXviEx_fgqkgL688ds

2. Гаднадь І., Тар К., Молнар Й. Сучасний стан та перспективи розвитку вітрової енергетики у світі, Європі та в Україні, зокрема на Закарпатті // Український географічний журнал. 2020. № 1. С. 59-70.
https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ-2020-1_59-70.pdf
3. Гоженко Л.П., Сюткін С.І., Кувандиков Р.Д. Науково-методичні основи суспільно-географічного дослідження регіональної ідентичності населення // Четверті Сумські наукові географічні читання: Збірник матеріалів Всеукраїнської наук. конф. (м. Суми 11-13 жовтня 2019 р.) [Електронний ресурс] / СумДПУ імені А.С. Макаренка, Сумський відділ Українського географічного товариства; [упорядник Корнус А.О.]. Електр. текст. дані. Суми. 2019. 243 с. 1 електр. опт. диск (CD-R). С. 105-111. Режим доступу:
<http://repository.sspu.sumy.ua/handle/123456789/7763>
4. *Кобилін П.О. Семінар з проблем регіонального розвитку: навчально-методичний посібник. – Харків, 2016 – 73 с.*
5. Мезенцев К., Мезенцева Н. Погляд на міста звідусіль // Економічна і соціальна географія. 2017. Вип. 78. С. 66-69. Режим доступу:
<http://bulletin-esgeograph.org.ua/images/docs/Volume-78/A%20view%20on%20cities%20from%20elsewhere.pdf>
6. Савчук І.Г. Словник суспільної географії. Режим доступу: <https://geohub.org.ua/geography>
7. Wind energy in Europe: Trends and statistics. Режим доступу:
<https://windeurope.org/wp-content/uploads/files/about-wind/statistics/WindEurope-Annual-Statistics-2018.pdf>

Інформаційні ресурси

1. Institute for Economics and Peace [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economicsandpeace.org>
2. International Finance Corporation [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ifc.org>
3. International monetary Fund [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org>
4. North American Free Trade Agreement [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nafta-sec-alena.org>
5. Open Society Foundations [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.soros.org>
6. Organization of the Petroleum Exporting Countries [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://opec.org>
7. Paris Club [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.clubdeparis.org>
8. The Club of Rome [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.clubofrome.org>
9. United Nations [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org>
10. World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldbank.org>